

Batthyány Tivadar és Fiume (1892-1901)

Ordasi Ágnes¹

ABSTRACT

This essay gives an insight into the political career of a lesser-known Hungarian politician, count Tivadar Batthyány. Even though he assumed office as deputy of Fiume in the Hungarian Parliament in 1892 and held this position until 1901, his personal involvement in the internal affairs of the Corpus Separatum of Fiume had started earlier: after serving as a cadet in the city, he had become the chief inspector of the docks at the Ministry of Commerce. Throughout his political career he consistently focused on the development of the Hungarian Freight Transport (shipping) and proposed a solution for the social and political problems of the multi-ethnic city of Fiume. Although his propositions would have led to a reasonable solution, these plans finally did not succeed in their entirety.

The essay also gives an account on the notable historical events of the time: the liberal ambitions of the Hungarian governments, the count's position on different political issues, and the reaction Fiume gave to them. Along with the clashing opinions of the Hungarian Government and the local governing body a series of unfortunate coincidences also interfered with his ideas. Considering the relationship of these factors would eventually help us to understand the different aspects of the Balkan-question and to assume a more complex and solid image of the Austro-Hungarian Empire. Not only did Fiume play a key role in the Hungarian-Croatian relations, but it also served as a symbolic buffer zone between Croats, Hungarians and Serbs at the turn of the century, when new political ideologies started to emerge.

1. Bevezetés

Az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségeinek történelme számos olyan politikatörténeti, közjogi, szellemi és kulturális találkozási ponttal rendelkezik, mely hol az egyik, hol a másik fél interpretációja által újabb kérdéseket, gyakran visszatérő disputákat idéz fel. Ennek megfelelően a nemzetek historiográfiájától egyáltalán nem idegen egyes események vagy éppen bizonyos történelmi családok egy-egy prominens képviselőjének és szerepének nemzetiségi szempontok szerinti felnagyítása, esetenkénti kisajátítása, vagy éppen ellenkezőleg, tudatos mellőzése.

A hiátus enyhítése érdekében tanulmányunkban egy ilyen marginalizálódott személyiséget, Batthyány Tivadart és fiumei kapcsolatait kívánjuk bemutatni. A tanulmány egy nemrég megkezdett kutatás eddigi legfőbb eredményeinek rövid summázására, valamint a már megjeleníthető irányvonalak ábrázolására vállalkozik.

A nagy múltú arisztokrata családból származó gróf közéleti tevékenységéről a magyar – még inkább a horvát és olasz – történetírás legfeljebb csak a Károlyi-pártban betöltött szerepével kapcsolatos polemikus állásfoglalásaira, és a király személye körüli, majd belügyminiszteri intézkedései ismertetésére szorítkozik. Batthyány karrierje azonban egyáltalán nem az 1910-es években vette kezdetét, hiszen ekkor. már igen mozgalmas életutat tudhatott maga mögött,

¹ MA II. éves történelem szakos hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem.

melynek egy meghatározó etapja szorosan összefonódott Fiumével, a magyar korona gyöngyszemével.

2. A kezdetek

Batthyány Tivadar 1859-ben, Solferino évében Zalaszentgróton született az egykori '48-as honvéd, Batthyány Zsigmond és Erdődy Johanna fiaként. A fiumei Tengerészeti Akadémiát elvégezve és a kötelezően előírt gyakorlati tapasztatokkal felvértezve, többek közt a Habsburg páncéloson, valamint a Novara hadihajón teljesített szolgálatot, majd a fiumei kikötőraktárak főfelügyeletével bízták meg. 1884-ben gróf Széchényi Pál kereskedelmi miniszter szorgalmazására – a fiumei Tengerészeti Hatóságtól, szakmai ismeretei gyakorlati kamatoztatása céljából – a Minisztérium keretein belül újonnan létrehozott Tengerészeti Osztály és ezzel párhuzamosan az Adria Gőzhajózási Rt. igazgatóságának élére került. Batthyány már ez idő alatt is megismerkedhetett a város életét befolyásoló kérdésekkel. Ugyanis a Provizórium előírásainak megfelelően, a kereskedelmi miniszter fölérendelt viszonyban, megbízottjain keresztül szoros kapcsolatot tartott fenn a Tengerészeti Hatóság elnökével, Fiume kormányzójával. Batthyány államtitkári hivatalát, a több ízben is átszervezett minisztériumban 1890-ig töltötte be.²

Nem elhanyagolható tényező, hogy szolgálati periódusa szorosan egybefonódik a Baross Gábor-féle beruházási politika megindulásával, és annak mintegy végrehajtójaként szintén részt vállalt az ország prosperitására irányuló intézkedések kidolgozásában is. Az intenzívebb állami beavatkozásra a gőzhajózás és a vasút terjedése következményeképpen végbement infrastrukturális átrendeződések, és az ezzel párhuzamosan a tengeri vitorlás hajózás erőteljesen érzékelhető hanyatlása miatt kellett sort keríteni. Batthyány a kereskedelmi miniszter felkérésére 1891. június 26-án elkészült memorandumában a magyar szabadhajózás fejlesztését szorgalmazta, amely a tengerparti lakosság mostoha megélhetési viszonyainak javítását és az egyre nagyobb arányú kivándorlás feltartóztatását lett volna hivatott elősegíteni. Az emlékirat szerzője a tengerészeti törvényhozás teljes kibontakoztatásában, a kikötői illetékről szóló törvény módosításában, dokkok és hajógyárak létesítésében, az agg tengerészekről és hozzátartozóikról történő gondoskodásban, illetve az állami szubvencionálásban jelölte meg a kormány és a minisztérium feladatát.³

A felsorolt problémák mélységéről és komplexitásáról tanúskodnak, hogy a későbbi országgyűléseken valamennyi javaslatot több alkalommal is újfent megtárgyalták, orvoslásukra számos átfogó megoldási javaslat született. Mindezzel kapcsolatban megállapítható, hogy eltérés inkább a felhasználandó eszközökben és módszerekben, mintsem a kitűzött célokban mutatkozott.

² Országgyűlési almanach: 1901-1906. Batthyány Tivadar http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al901_06/213.htm (Letöltés ideje: 2014.január 27).

³ MOL K 230 - 1892 - VIII. t. - 44 120. cs. 1891. 29207-891.

3. Az 1892-es választás

Az előzmények ismeretében érthető, hogy Batthyány Tivadar politikai pályafutásnak kezdete is szorosan Fiuméhez kötődik. Személyében a város képviselőtestülete, a Rappresentanza a kikötő és a tengeri kereskedelem viszonyait alaposan ismerő, annak érdekeit kapcsolatai és szakmai kompetenciája révén érvényesíteni tudó, tette kész képviselőjelöltet vélt felfedezni a korosodó „kossuthista” Csernátony Lajossal szemben, aki 1878 óta képviselte a kikötőváros ügyeit a budapesti parlamentben.⁴ Az általa megtestesített politikai elképzelések, valamint Fiume szabad kikötő területének az osztrák-magyar vámterületbe való bevonásából fakadó negatív hatások azonban egyre kevésbé elégíthették ki a stagnáló gazdaságú, de mindenféleképpen fejlődésre, gyarapodásra és megújulásra törekvő Fiume szükségleteit. Ennek következményeként a városi képviselőtanács prominens tagjai 1892 januárjában dr. Andrea Bellen, Antonio Walluschnig és dr. Francesco Vio vezetésével az új, a szabadelvű párti jelölt mögé sorakoztak fel.⁵

Batthyány a Szapáry-kormány közigazgatás átszervezését megfogalmazó koncepcióit magáévá tevő programnyilatkozatát, január 24-én a fiumei Deák Hotel nagytermében, háromszáz választó jelenlétében ismertette, amelyben a kikötőváros három legfontosabb kívánalmára tett ígéretet, kiváltságainak tiszteletben tartását, védelmét, olasz kultúrájának megőrzését és gyarapodásának elősegítését.⁶ A corpus separatum egyszerre volt út és cél, ok és okozat, hiszen látható, hogy míg Fiume valódi tengeri kikötővé akart válni, addig Magyarország e fejlődés gyümölcsét birtokolva teljes értékű (közép-)európai hatalomként kívánt kiteljesedni. Ehhez azonban mindkét fél részéről megfelelő emberekre volt szükség.

A program nyilvánosságra hozatalát követően Podmaniczky Frigyes, a liberális klub elnöke kizárólag Csernátony jelölését ismerte el.⁷ Batthyány Tivadarnak ezért nagyrészt Fiume alközségei, Cosala és Drenova lakosaira kellett támaszkodnia. A gróf egy 1904-es parlamenti felszólalásából ismeretes, hogy a választás eredményét a vasutasok élén álló rosszakarója úgy próbálta befolyásolni, hogy alkalmazottait áthelyezéssel fenyegette meg, amennyiben szavazataikkal nem a hivatalos jelöltet támogatják.⁸ Az akció nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a vasutasok kiálltak a gróf mellett, így január 31-én új képviselője lett a városnak.⁹ Fiume reménykedve tekinthetett a jövőbe, amihez az is hozzájárult, hogy Zichy Ágoston, a fiumei és magyar-horvát tengerparti királyi kormányzó ugyanez év februárjában, Baross Gáborral tengerészeti kérdésekben kialakult nézeteltérése és az egyre nehezebbé váló működési feltételek miatt, hivatalából történő felmentését kérte.¹⁰ Helyére Andrassy Gyula vejét, Batthyány Lajost nevezték ki, így április 10-én történő beiktatásával immár két Batthyány felelt Fiume

⁴ SILVINO G. 1928: Storia del comune di Fiume. – Bemporad, Firenze, p. 119.

⁵ Il banchetto. In La Voce del Popolo. 1892. január 30.

⁶ BATHYÁNY T. 1896: Relazione del conte Teodoro Batthyány. 1892-1896. – Chiuzzelin & Co., Fiume, pp. 20-28.

⁷ Lotta elettorale. – In. La Varietà. 1892. január 27.

⁸ 513. Országos ülés. 1904. november 11. – In. Az 1901. október 24-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, XXX. kötet.

⁹ L'elezione del deputato di Fiume. – In. La Bilancia: 1892. február 1.

¹⁰ MOL K 26 - 1909 - XXVII - 3406, OL -1 34 - Hivatalos iratok - 1892. Zichy lemondását azzal indokolta, hogy a Tengerészeti Hatóság új szolgálati utasításának egyes elemei ártalmasak a fiumei közéletre, s csorbítják a kormányzó, vagyis a hatóságnál betöltött elnöki jogkörét. Így például sérelmezte, hogy a hatóság tisztí személyzetének kinevezése innentől kezdve a kereskedelmi minisztertől függött, illetve hogy a hatóság olasz hivatalos nyelve a magyarral lett felcserélve.

prosperitásáért, s ezzel az egész magyar kereskedelem felvirágoztatásáért.¹¹ A beköszöntő Batthyány-éra megteremtette azt a stabilitást, mely a szellemi, társasági, szociális és a gazdasági életre is üdítően hatott.

4. 1892-1896

Batthyány Tivadar részt vett az elsőrendű és a vicinális vasúti vonalak fejlesztési lehetőségeiről szóló tárgyalássorozatban és állást foglalt a megváltozott fiumei infrastrukturális viszonyok szerinti kikötőbővítés mellett. A cél az volt, hogy Fiume ne csak tranzitállomásként, hanem lokális piacként is működhessen. A barossi elvek alapján úgy vélte, Magyarországnak saját kikötője útján képesnek kell lennie a külvilággal való kapcsolatteremtésre. Ennek megfelelően a szabad hajózás teljesebb állami szubvencionálását, a hajórajok szaporítását, további rendes hajójáratok létrehozását, új cikkek forgalomba helyezését, valamint az eddig fel nem fedezett fogyasztói piacok keresését látta indokoltnak. Javasatai az egész ország közgazdasági felvirágoztatását célozták.¹²

A grófot a gazdasággal kapcsolatos kérdéseken túl a szociális természetű problémák is igen élenken foglalkoztatták. Az országgyűlésben többször felszólalt az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat módosítása érdekében. Javasolta, hogy mind a révbiztosok, mind pedig a fiumei tengerészeti szakiskola tanárai magasabb bérezésben részesüljenek, valamint azt, hogy a fizetésük két részből, a törzsfizetésből, és állomáshelyük megélhetési viszonyait figyelembe vevő illetményből álljon, illetve Fiume Budapesttel egy fizetési osztályba kerüljön. Felvetésének jogosságát Fiume országon belül betöltött különleges státuszával, kikötővárosi mivoltával, a közös vámkerület létrejöttének hátrányaival és drága árviszonyaival magyarázta.¹³

Batthyány a szocializmus terjedésének megakadályozását valódi szent kötelességnek tekintette, s így a népszerű, a munkások biztos egzisztenciához és saját lakáshoz való juttatását célul kitűző „Società Operaia Fiumana” nevű segélyegyesületet anyagi hozzájárulásaival és parlamenti beszédeivel is támogatta.¹⁴ Hasonló megfontolásokból szorgalmazta a Magántisztviselők Országos Nyugdíjintézetének fiumei kiterjesztését és a kisiparosok kedvezőbb hitellehetőségeinek megteremtését. Törekvései mögött az a meggyőződés húzódott, hogy a munkások vagyonhoz juttatásával, valamint a nagytőke korlátozó keretek közé szorításával biztosítható a radikális eszmékkel szembeni ellenállásuk.¹⁵

Annak ellenére, hogy ekkor a nyolc órás munkaidőt még elképzelhetetlennek tartotta, a nők és a gyermekek foglalkoztatásának szabályozását, a kötelező betegsegélyezést, illetve a vasárnap munkaszüneti napként történő bevezetésére irányuló terveket igen üdvösnek találta.

¹¹ Il nuovo Governatore di Fiume. – In. La Varietà: 1892. február 26. La voce del popolo: 1892. április 1.

¹² 258. Országos ülés. 1893. november 27. – In. Az 1892. február 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, XIV. kötet.

¹³ 162. Országos ülés. 1893. február 21. – In. Az 1892. február 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, IX. kötet.

¹⁴ 258. Országos ülés. 1893. november 27. – In. Az 1892. február 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, XIV. kötet.

¹⁵ 99. Országos ülés. 1897. május 19. – In. Az 1896. november 23-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, VI. kötet.

A gróf képviselőségének első évében jelentős sikereket könyvelhetett el, és az elért eredmények a város általános hangulatára is nagymértékben kihatottak. A helyzet azonban hamarosan megváltozott. A fordulópontot Batthyány egyházpolitikai kérdésekben tanúsított magatartása hozta. A Szapáry-kabinetet időközben felváltó Wekerle-kormány által meghirdetett törvénytörvény-sorozat ugyanis az általános polgári anyakönyvek behozatalán túl a kötelező polgári házasság bevezetését is kilátásba helyezte, ami élénk tiltakozások és viták kirobbanásához vezetett. A miniszterelnök a kialakult helyzetet egy 1893. január 27-ére összehívott pártértekezleten kívánta rendezni,¹⁶ amelyen a reformok ellenzőit a kormánnyal szembeni agitációk beszüntetésére szólította fel. A határozott kijelentésre Szapáry Gyulát követve, Batthyány Tivadar 1894 első napjaiban kilépett a Szabadelvű Pártból. Döntését azzal indokolta, hogy az egyházpolitikai kérdéseket mindenekelőtt a katolikus autonómia mielőbbi megvalósításával és a közigazgatás átszervezésével kell orvosolni. A célszerűség és az ország lehetőségeire hivatkozva a házassági törvényjavaslatok módosítását, a fakultatív polgári házasság bevezetését preferálta.¹⁷

Fiume azonban lelkesen üdvözölte a liberális reformokat és értetlenül fogadta, mikor képviselője azok ellen érvelt az országgyűlésben és elhagyta a kormánypártot. A fiumei sajtó hol sajnálkozással, hol felháborodással közvetítette a Rappresentanza akaratával történő szembefordulást. Egészen az 1896-os választási küzdelmek kezdetéig kizárólag a legszükségesebb esetekben cikkeztek a gróf képviselői és magánemberi tevékenységéről. A város reakcióját jelentős mértékben befolyásolta a tény, hogy félték az állami támogatások és beruházások elmaradásától. Batthyány minderre a megbízatásából fakadó jogok és köteleességek számbavételével reflektált. Hangsúlyozta, hogy minden képviselőnek a választási programjában meghirdetett szempontok alapján kell eljárnia, azonban azon kérdésekben, melyekről nem rendelkezik, a képviselő legjobb belátására szerint kell, hogy cselekedjen.¹⁸

Annak ellenére, hogy a válságos helyzet viszonylag gyorsan normalizálódni látszott, a háttérben a Rappresentanza kiábrándultsága és Fiume megrendült bizalma kétségtelenül hosszútávon éreztette hatását. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy az 1896-os választásokon az immáron ismét szabadelvű programmal induló képviselőt csak fenntartásokkal választották újra.¹⁹

5. 1896-1901

A Millennium méltó megünneplésére tekintettel 1895. december 25-én Apponyi Albert politikai *Treuga Dei* megkötését kezdeményezte, amelyet az egy esztendeje hatalmon levő Bánffy-kormány magáévá is tett,²⁰ ez a kikötőváros mindennapjait is számottevően befolyásolta.

¹⁶ GRATZ G. 1934: A Dualizmus kora. Magyarország története. 1867-1918. I. – Magyar szemle társaság, Budapest, p. 307.

¹⁷ 309. Országos ülés. 1894. március 8. – In. Az 1892. február 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, XVII. kötet.

¹⁸ BATTHYÁNY T. 1896: Relazione del conte Teodoro Batthyány. 1892-1896. – Chiuzzelin & Co., Fiume, p. 5.

¹⁹ Fiume képviselője. – In. Magyar Tengerpart: 1896. október 11.

²⁰ GRATZ G. 1934: A Dualizmus kora. Magyarország története. 1867-1918. I. – Magyar szemle társaság, Budapest, p. 347.

A következő évek során bejelentett esküdszéki bíróságról (1897:XXXIII.), a bűnvádi perrendtartásról, valamint annak életbeléptetéséről szóló (1896:XXXIII.) törvényjavaslatok keresztülvitelének szándéka azonban ismét elégedetlenséget váltott ki a fiumei lakosság körében. Ennek oka abban keresendő, hogy az 1883. évi regnikoláris bizottság által jóváhagyott eddigi gyakorlat szerint, a szűkebb értelemben vett Magyarországon hatályos törvények Fiumében való érvénybeléptetése előtt a kormány meghallgatta a Rappresentanza véleményét, és indokolt észrevételeit, kívánalmait külön rendeletben hirdethette ki. Most azonban a corpus separatum autonómiája szempontjából elengedhetetlen és speciális rendelkezéseket magába a törvénybe foglalták bele. Bár Batthyány az alapelgondolással egyetértett, a jelentősebb módosítások esetében a rendeleti úton történő külön intézkedést továbbra is szükségesnek tartotta. Esetleges megoldás a Rappresentanza a törvény előkészítési fázisában történő meghallgatása lehetett volna, de az általános politikai vélekedés már a probléma felvetését is törvényalkotó jogkövetelésként értékelte.²¹ Ez pedig sértette Magyarország integritását.

Horvátország ellenállása miatt az 1868:XXX.tc.66.§-a²² nem rendelkezhetett a kikötővárosról véglegesen, Fiume autonómiáját 1896-ig tiszteletben tartották.²³ Batthyány Tivadar az 1928-ban kiadott „Beszámolóm” című memorandumában a fiumeiek egyik jellemző vonásaként emlékezik meg arról, hogy biztos sikerre és megbecsülésre számíthatott mindenki, aki politikai felszólalásaiban nem feledkezett meg kellőképp nyomatékosítani, hogy kiáll Fiume autonómiájáért, ősi privilégiumaiért és olasz kultúrájáért.²⁴

A képviselő megállapítása szerint a corpus separatum autonómiáját hét alaptétel biztosította, a kormányzó hivatala, a közigazgatás és az elsőfokú igazságszolgáltatás, a város által fenntartott községi iskolák olasz nyelvűsége, a képviselőtestület véleménynyilvánítási lehetőségének gyakorlása, Fiume harmadik faktori mivoltának elismerése és a város státútuma.²⁵

A város a Bánffy-kormány által rendeleti úton rákényszerített törvények tartalmától, valamint az állami rendőrség és a fiumei közigazgatási bizottság megszervezésének szándékától is féltette autonómiáját. Noha Fiume egyébként a Magyarországgal való jogegység megteremtését szorgalmazta – különösen az 1848. évi sajtótörvény érvénybeléptetését – nem kívánt lemondani olasz kultúrájáról sem.²⁶ Az oldhatatlan feszültséget jól szemlélteti, hogy kikötőváros két prominens személyisége, Batthyány Lajos kormányzó és Giovanni de Ciotta polgármester még ugyanebben az évben beadta lemondását.²⁷ Mindezzel párhuzamosan a corpus separatum

²¹ 99. Országos ülés. 1897. május 19. – In. Az 1896. november 23-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, VI. kötet.

²² 1868:XXX.tc.66: Az előbbi szakasz értelmében Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok területéhez tartozóknak ismertetnek el: „Mindazon terület, mely jelenleg Buccari városával és kerületével együtt Fiume vármegyéhez tartozik, Fiume város és kerülete kivételével, a mely város, kikötő és kerület a magyar koronához csatolt külön testet (separatum sacrae regni coronae adnexum corpus) képez, s a melynek, mint ilyennek, külön autonómiájára s erre vonatkozó törvényhozási és kormányzati viszonyaira nézve, Magyarország országgyűlése s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok országgyűlése és Fiume városa közt, küldöttségi tárgyalások útján, közös egyetértéssel lesz megállapodás eszközendő.” <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5352> (Letöltés ideje: 2014. január 27).

²³ 528. Országos ülés. 1900. február 18. – In. Az 1896. november 23-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, XXVI. kötet.

²⁴ BATTYÁNY T. 1928: Beszámolóm II. – Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest, p. 77.

²⁵ 184. Országos ülés. 1897. július 14. – In. Az 1896. november 23-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, X. kötet.

²⁶ 184. Országos ülés. 1897. július 14. – In. Az 1896. november 23-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, X. kötet.

²⁷ A kormányzó lemondása. – In. Magyar Tengerpart: 1896. szeptember 6.

autonómiáját védelmezni kész, szélsőségesebb elemek is megjelentek,²⁸ akik Michele Mayländer köré csoportosulva mind a sovinizmusáról elhíresült miniszterelnöknek és kormányának, mind a város és a párt között közvetítő szerepben tetszelgő Batthyány Tivadarnak hadat üzentek.

Az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő tábor megalapította az Autonóm Pártot és saját újság indításával is megpróbálkozott. Az 1898. szeptember végén La Difesa címmel napvilágot látó sajtóorgánum azonban még a Parlamentben is heves vitákat eredményezett, ugyanis a kormány Fiumében nem engedélyezte a nyomtatást. A lapot a szomszédos Szusakon kellett kiadni. Amikor a hatóságok a városban is megjelenő lapokat lefoglalták és azok terjesztőit, olvasóit bántalmazták, a konfliktus tovább mélyült.²⁹ Bár Batthyány a képviselőházban az intézkedések jogtalansága ellen többször is felszólalt, Bánffy Dezső hajthatatlan maradt. A gróf meddő próbálkozásai kizárólag az autonomisták indulatainak felkorbácsolására szolgálhattak. Mikor pedig a fiumeiek az országgyűlés elé terjesztett tiltakozó petícióját annak hangvétele miatt a gróf is elutasította, árulással vádolták. Úgy ítélték meg, képviselőjük ismét hátat fordított Fiume valódi érdekeinek és semmibe vette a még 1892-es választási programjában tett, az autonómia megóvására vonatkozó ígéreteit. „Che cosa fa il nostro deputato?”³⁰ – szegezték ezt a költői kérdést a publikumnak az egymást követő offenzív hangvétellő cikkekben.³¹

A választók bizalmának ismételt megrendülését a „Szkülla és Kharübdisz között” őrlődő képviselő is érezte, aki 1898 decemberében újfent elhagyta a liberális pártot és a Justh Gyula – Kossuth Ferenc névvel fémjelzett Függetlenségi '48-as Párthoz csatlakozott.³² Batthyány lépése azonban olaj volt a tűzre, és csakhamar mind a liberális, mind pedig az autonomista sajtó kereszttüzeiben találta magát.

Bár Széll Kálmán miniszterelnöksége alatt valamelyest mérséklődtek a személye és tevékenysége ellen irányuló megnyilvánulások, Fiume változatlan rosszallását továbbra is jól szemlélteti, hogy a helybéli sajtó a vele kapcsolatos eseményekről csak szűkszavúan tájékoztatta a város lakosságát, illetve a La Bilancia azon tudósítása, mely szerint a La Voce del Popolo 1899. március 13.-ai száma tévesen a gróf haláláról értesített.³³

Ilyen körülmények közt Batthyány Tivadar az 1901-es országgyűlési képviselőválasztások alkalmával elállt a fiumei mandátum megszerzésétől és a város egykori kormányzóját, a szabadelvű programmal induló Batthyány Lajos jelölését támogatta az autonomista jelölttel, Riccardo Zanellával szemben. A küzdelem végül a magyar arisztokrata diadalával ért véget.³⁴

6. Végző

Batthyány Tivadar fiumei képviselői munkássága meglehetősen sok ellentmondást mutat. A kikötőváros jelentős mértékben profitálhatott a tengerészeti szakismeretekkel rendelkező grófnak a magyar-horvát tengerpart fejlesztése és a tengeri kereskedelem prosperitását előmozdító

²⁸ Fried I. 2001: Emlékek városa, Fiume. – Ponte Alapítvány. Budapest, p. 115.

²⁹ 632. Országos ülés. 1900. december 17. – In. Az 1896. november 23-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, XXXI. kötet.

³⁰ „Mit csinál a mi képviselőnk?” – Fordította: O.Á.

³¹ Che cosa fa il nostro deputato? – In. La Difesa: 1898. október 9.

³² Országos Hírlap: 1898. december 19.

³³ Il conte Teodoro Batthyany. – In. La Bilancia: 1899. március 13.

³⁴ Il risultato della elezione. – In. La voce del popolo: 1901. október 7.

javaslataiból, kezdeményezéseiből, liberálisnak tekinthető politikai nézeteiből, valamint a város olasz kultúrájának egyenrangúságának elismeréséből. Azonban a politikusnak az egyházpolitikai kérdésekben való állásfoglalása, illetve a szélsőségektől való tartózkodása áttörhetetlen falat emelt személye és választói közé. Olyannyira, hogy a későbbiek során a corpus separatumra vonatkozó kérdések tárgyában megtartott parlamenti felszólalásai ellenére – noha azok kétségtelenül kifejezték a lakosság döntő többségének egyetértő és támogató véleményét – Fiume meghatározó egyéniségei továbbra is kritikusak, bizalmatlanok maradtak. Vitathatatlan tény, hogy a város elvárásainak sem lehetett egyszerű megfelelni. Kiváltképpen, mivel a grófnak nem csak annak speciális igényeihez és viszonyaihoz kellett igazodnia, hanem saját lelkiismerete korlátaíhoz, valamint az egymást váltó kormányok olykor határozottan sovinszta politikai céljaihoz is. A tény, hogy sok esetben e három faktor éles ellentétben állt egymással, már eleve a kudarc és a meghasonlás lehetőségét vetette fel.

Fiume a délszláv helyzet miatt egyébként is egyre kényesebb helynek számított. Kereskedelmi, vasúti összeköttetései, valamint egyfajta előretolt hídfői szerepe révén nem maradhatott közömbös a régió változásai iránt, és nem vonhatta ki magát a századforduló elején megjelenő olasz irredentizmus és a horvát nacionalista áramlatok terjedése alól sem.

Batthyány saját bevallása szerint már Fiume képviselőjeként is különös rálátást nyerhetett a délszláv kérdés sajátosságaira, a nemzetiségi bonyodalmakra és az etnikumok együttélésének lehetőségeinek és korlátainak feltérképezésére, melyek a probléma még alaposabb megismerésére ösztönözték. Élénken érdeklődött Bosznia-Hercegovina ügyei – így a mohamedán autonómia, a kmetek helyzete és a bosnyák gazdasági nehézségek – iránt, valamint felháborodásának adott hangot azon jelenség kapcsán, hogy az osztrák dominancia a magyar elképzeléseket mindinkább háttérbe szorítja a megszállt tartományokban.³⁵

Batthyány a fiumei és a délszláv területeken szerzett tapasztalatait későbbi közéleti szereplése során is jócskán kamatoztathatta. Parlamenti szereplései alatt továbbra is gyakorta felszólalt a témát érintő kérdésekben, és az eredményesebb fejlődés érdekében, egyes szláv képviselőkkel is kapcsolatokat keresett.

Az 1905 októberében megfogalmazott Fiumei rezolúció tárgyalása során nem csak egyszerűen támogatta a Frano Supilo által kezdeményezett megegyezést, de a magyarok és a nemzetiségek megbékélését is javasolta. A horvát-szerb koalíció tagjaival magánemberként jó kapcsolatot ápolt, a magyarországi görögkeleti szerb ortodox pátriárka-választás alkalmával szerb javaslatra felvetődött királyi biztossá való kinevezése. 1907-ben pedig egyes horvát politikusok a horvát báni méltóságot ajánlották fel neki. A javaslat saját visszaemlékezései alapján mindenekelőtt a gróf horvát nyelvismeretének elégtelensége miatt hiúsult meg.³⁶

Batthyány Tivadar Fiumében kifejtett tevékenysége kétségkívül számos eredményt hozott, a gróf intézkedései hozzájárultak a város mindennapjainak és közéletének alakulásához, ugyanakkor Fiume multietnikus miliője is döntően befolyásolta a politikus világképét és toleranciáját a nemzetiségekkel szemben. Ennek nyomán személye 1918-ig csábító alternatívát jelenthetett a mérsékeltbb elveket valló nemzetiségi politikai csoportok számára.

³⁵ BATTHYÁNY T. 1930: Für Ungarn gegen Hohenzollern. – Amalthea – Verlag, Wien, pp. 58-65.

³⁶ BATTHYÁNY T. 1928: Beszámolóm I. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, pp. 63-86.

Irodalomjegyzék

- BATTHYÁNY T. 1896: Relazione del conte Teodoro Batthyány. 1892-1896. – Chiuzzelin & Co., Fiume
- BATTHYÁNY T. 1928: Beszámoló. I-II. - Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest.
- BATTHYÁNY T. 1930: Für Ungarn gegen Hohenzollern. – Amalthea Verlag, Wien.
- FRIED I. 2001: Az emlékek városa – Fiume. – Ponte Alapítvány. Budapest.
- GRATZ G. 1934: A Dualizmus kora. Magyarország története. 1867-1918. I-II. – Magyar szemle társaság. Budapest.
- GIGANTE, S. 1928: Storia del comune di Fiume. Bemporad. Firenze.
- HAJDÚ Z. 2013: Fiume 1868-1918: Erisz almája, avagy lebegő gyöngyszem Szent István koronáján? – Közép-Európai Közlemények, 2013. 3. szám.

Levéltári hivatkozások:

- MOL K 230 - 1892 - VIII. t. - 44 120. cs. 1891. 29207-891.
- MOL K 26 - 1909 - XXVII - 3406, OL - 1 34 - Hivatalos iratok - 1892.
- Országgyűlés Képviselőházának naplók lábjegyzetben meghivatkozott számai.

Napilapok:

- La Bilancia: 1892., 1894, 1896, 1899. évi, lábjegyzetben meghivatkozott számai.
- La Difesa: 1898. évi, lábjegyzetben meghivatkozott számai.
- La Varietà: 1892. évi, lábjegyzetben meghivatkozott száma.
- La Voce del Popolo: 1892. évi, lábjegyzetben meghivatkozott számai.
- Országos Hírlap: 1898. évi, lábjegyzetben meghivatkozott száma.
- Magyar Tengerpart: 1896. évi, lábjegyzetben meghivatkozott számai.

Internetes hivatkozások

- DR. SZIKLAY J. – DR. BOROVSKY S.: Magyarország vármegyéi és városai. – "Apollo" Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/index.html> (utolsó letöltés: 2013. január 26.)
- Országgyűlési almanach: 1901-1906. Batthyány Tivadar. http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al901_06/213.htm (utolsó letöltés: 2014.január 27.)